

Виникнення села Солоного, його розвиток у першій половині ХХ століття.

Солонянський район був утворений у 1923 році. Він розміщений у центральній частині Дніпропетровської області на правому березі річки Дніпро. Межує на півдні з Томаківським, Нікопольським районами, на заході - із Софіївським, Криничанським, із півночі – Дніпропетровським, на південному сході - із Запорізькою областю.

Центр Солонянського району знаходиться в селищі міського типу Солоному, яке розташоване в 39 км від міста Дніпропетровська, та 10 км від залізничної станції Привільне. На відстані 7 км від Солоного проходить автотраса Дніпропетровськ – Запоріжжя.

Перші оселі на місці сучасного селища виникли ще в III тисячолітті до нашої ери. Рештки поселень і курганні могильники ямної культури доби міді-бронзи збереглися на околицях села до нашого часу.

Наприкінці XVII століття за 2,5 км на схід від сучасного селища виникло поселення Новоселівка, засноване кріпаками-втікачами. На початку XVIII століття поміщик Енгельгард, який мешкав у Петербурзі і володів цими землями, надіслав сюди ревізора, і селяни знову були закріпачені та переселені на землі поблизу річки Солоненької (нині від річки залишилось лише три ставки), вода якої мала солонуватий смак. Нове поселення дістало назву Енгельгартівка. Пану Енгельгарду тут належало 6 тис. десятин землі, були винокурний та пивоварний заводи.

У 80-х рр. XVIII століття село вже мало назву Солоненьке і належало генерал-лейтенанту Й.І.Хорвату. З 1794 по 1797 рік він був правителем Катеринославського намісництва. На той час тут проживало 485 чоловік.

У 1799 році село разом із кріпосними купив поміщик Неверовський. За переписом 1858 року в Солоненькому налічувалося 724 чоловіки, які займалися хліборобством та скотарством. Поміщикові належало 5247 десятин землі. Селяни ж мали по 1-2 десятині. Реформа 1861 року не виправдала їхніх сподівань. Тільки 386 чоловік одержали земельні наділи, в середньому по 1,1 десятині на душу.

Після реформи кріпосного права 1861 року хазяями Солоного стали німці-колоністи. В кінці XVIII століття, після розгрому Запорізької Січі царицею Катериною II, з'явилися численні поселення німців-колоністів, які мали репутацію працюючих фермерів. Більшість німців-колоністів були менонітами, вони сповідували реформоване християнство, спростивши церковні обряди настільки, щоб релігію можна було сповідувати в будь-яких умовах, не створюючи для цього особливих місць для возвеличення Бога.

Родина Бергманів була родом із польського містечка Гданська. Абрам Герман займався сільським господарством і проживав в Солоному в своєму маєтку, побудованому в польському готичному стилі. Він був справедливим, не любив ледарів, заохочував працюючих селян. Виділяв їм землю, давав зерно і реманент в оренду. А в кінці року орендатору вистачало розрахуватись з господарем і свою сім'ю утримати.

Герман Бергман був багатою людиною. Спочатку проживав в Солоному в двоповерховому будинку, який до цього часу не зберігся, збудованому ще до війни. В 1905 році він з сім'єю переїжджає до Катеринослава. Там його будинок знаходився неподалік Потьомкінського палацу.

Герман Бергман і його сини працювали в різних комерційних сферах, включаючи сільське господарство, переробку харчових продуктів. Герман був депутатом Державної думи 1905-1912 рр. від Катеринославської губернії, яка засідала в Петербурзі.

Завдяки благодійництву Бергманів в Солоному були побудовані земська школа, лікарня. Ці споруди збереглися донині. Нині будинок Бергманів входить до реєстру пам'ятників архітектури.

Бергманам належало майже 4,5 тис. десятин землі. Сільській громаді села належало 1785,5 десятин землі. Сільська громада не була однорідною. В 1898 році із 198 господарств – 120 мали до 10 десятин, 60 - по 10-20 десятин, 15 - вище 15 десятин. 14 господарств використовували працю найманих працівників, 25% - не мали навіть корів. Селянські господарства розорявалися, люди перетворювалися на батраків. Село постачало дешеву робочу силу на промислові підприємства Катеринослава.

На економічному становищі селян позначилися також часті неврожаї, стихійні лиха та епідемії. За свідченням старожилів, особливо неврожайним був у Солоному 1891 рік.

На початку ХХ ст. в Катеринославі відбувалися страйки, революційні виступи робітників, що мали безпосередній вплив на населення навколишніх сіл. Напередодні 1905 р. в Солоному з ініціативи жителя цього села В.О.Строменка був організований підпільний гурток, до складу якого входили селяни Г.Н. Бабенко, Д.Я.Бондаренко, М.П.Московка, Є.Ф. Моцний та інші. Вони збиралися на таємні сходки в с. Петровському (за 15 км на захід від Солоного). На ці сходки приїздив з Катеринослава Г.І.Петровський, який тоді працював на Брянському заводі.

Кривава розправа царизму із петербурзькими робітниками 9 січня 1905 року викликала обурення у селян Солоного. З ініціативи учасників підпільного гуртка на будинку Солонянської волосної управи в січні 1905 року вивісили прапор із лозунгом - «Земля - селяни, фабрики і заводи – робітникам».

В ніч на 15 травня 1905 року по вулицях і дворах Солоного були розкидані десятки прокламацій Катеринославського комітету РСДРП «До селян», «До свого народу».

Восени 1905 року з ініціативи народницької та ліберальної інтелігенції Катеринославського повіту в селі було організовано Всеросійську селянську спілку, до якої записалися 200 чоловік. 27 листопада відбувся з'їзд делегатів цієї спілки, на який прибуло до 500 уповноважених від різних волостей.

З'їзд прийняв постанову про встановлення плати сільськогосподарським робітникам за працю, поліпшення їх житлових умов, харчування тощо. Наприкінці 1905 року селянська спілка об'єднувала до 1000 чоловік.

Революційні настрої селян Солоного занепокоїли поміщика, і він звернувся до уряду з проханням надіслати сюди козаків. У січні 1906 р. до села прибула козача сотня. Селяни, «озброївшись» вилами, косами, лопатами, старими рушницями вирушили до волосного центру. Карателі зажадали від селян, щоб вони виказали зачинщиків і склали зброю. Але селяни відмовилися це зробити. І тоді козаки відкрили вогонь по людях. Було заарештовано 8 чоловік, в тому числі В.О.Строменка. Але й після цього в селі продовжувалися поширюватися листівки.

Значна частина жителів Солоного, яка перебувала під впливом Селянської спілки, ще вірила в Державну думу. В червні 1906 року вони звернулись до Думи із листом, у якому сповіщали про січніві події на селі, про приїзд у село козачої сотні, яка загрожувала знищити Солоне і просили Думу захистити їх.

Проте сподівання селян поліпшити своє становище завдяки втручанню Думи були марними.

Після поразки революції 1905-1907 багато жителів Солоного внаслідок насильницького проведення столипінської реформи лишилися зовсім без землі.

Напередодні I світової війни в Солоному було 274 двори. Кількість населення становила 1830 чоловік, 10 селянських господарств займалися кустарно-ремісничими промислами: бричковим, ковальським, кравецьким, шевським, столярним, ткацьким.

На низькому рівні знаходилось медичне обслуговування населення. На 4 волості, де проживало 26474 чоловіки, була одна лікарня, розташована в Солоному. В ній працювали лікар, 2 фельдшери і акушерка.

Більшість місцевих жителів села була неписьменною. Із 762 чоловіків знали грамоту всього 252, з 692 жінок – тільки 2. В 1904 році в селі відкрили ремісничу школу, яка готувала ткачів, а в 1907 році - земську артільну майстерню, де навчали ковальській і слюсарській справі. На 1 січня 1910 року в першій навчалось 7 дівчаток, у другій - 9 хлопчиків.

В 1914 році в Солоному працювали 2 однокласних сільських училища. В 1914 - 1915 навчальному році в них навчалось 103 учні, а закінчили їх тільки 8 чоловік.

Нові біди принесла селянам перша світова війна. Багатьох чоловіків мобілізували в армію. Селянські господарства, які залишилися без робочих рук, занепадали.

На початку 1918 року в Солоному була встановлена Радянська влада, був створений Солонянський волосний ревком, який відразу ж приступив до розподілу поміщицької землі і майна між селянами.

На початку квітня 1918 року село було захоплено австро-німецькими військами. Окупанти жорстоко розправилися із жителями села. Вони зігнали селян до економії, 7 чоловік розстріляли, інших покарали різками. Після цієї розправи багато селян пішло до партизанських загонів.

Після вигнання окупантів на початку 1919 року в Солоному знову було відновлено радянську владу.

У серпні 1920 року був утворений комітет незаможних селян, який об'єднував 123 незаможників. Організатором і першим головою НКС став П.М.Бабенко. Солонянський волосний комітет разом з Комітетом незаможних селян провели розподіл наявної землі між безземельними та малоземельними селянами, які одержали понад 3,5 тис. десятин. Влітку 1920 року в селі було створено сільськогосподарську артіль, до складу якої ввійшло 13 сімей. У червні 1921 року в Солоному відбувся волосний з'їзд комітетів незаможних селян, на якому розглядалися питання про товарообмін і кооперацію, про боротьбу із спекуляцією. В 1924 році в Солоному було створено сільськогосподарську артіль "Всесвітній червоний промінь", 2 сільськогосподарські кредитні товариства. У 1927 році в Солоному з ініціативи комнезаму створюється товариство спільного обробітку землі

“Шлях до соціалізму”. В 1929 році на його базі була створена сільськогосподарська артіль. В 1930 році було організовано ще 2 колгоспи - “Червоне село” та “Червоний колос”. Згодом сільськогосподарську артіль було перейменовано в колгосп ім.ХТЗ, на знак дружби з колективом Харківського тракторного заводу. В 1938 році артілі ім.ХТЗ та “Червоний колос” стали учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки в 1938-1939 рр. були 26 кращих працівників колгоспів Солоного. Серед них чабан П.М.Грива, свинарка Ф.М.Масько, зоотехнік М.О.Московка та інші.

Спорудження гідроелектростанції на Дніпрі дало можливість у 30-х роках електрифікувати Солоне. У 1938 році завершилось будівництво автостради Дніпропетровськ-Запоріжжя, яка зв’язала Солоне із двома великими промисловими центрами. В Солоному функціонувала лікарня, поліклініка, пологовий будинок. В галузі освіти і культури відбулися значні зрушення. Працювала семирічна школа. В середині 30-х років її реорганізували в середню. Напередодні Великої Вітчизняної війни в Солонянській середній школі навчалось 450 учнів, працювали 33 вчителі. У 1937 році був побудований Будинок культури на 500 місць, працювала бібліотека для дорослих і дітей. До 1938 року село було повністю радіофікованим. Виходила районна газета «Більшовик Солонянщини».